

Д-Р ПЕТЪР ЯНКОВ

ПОТАЙНИТЕ ПОМОЩНИЦИ

Природозащитна поредица на БДЗП, книга 36

Българско дружество
за защита на птиците

ПОТАЙНИТЕ ПОМОЩНИЦИ

Природозащитна поредица на БДЗП, книга 36

Автор на текста:

© г-р Петър Янков

Илюстрации:

© Ваня Ангелова

Графичен дизайн:

Емилия Янкова

Текстов коректор:

Радка Бояджиева

Печат:

Печатница Спектър

© Българско гружество за защита на птиците. Всички права запазени. Никаква част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана и разпространявана по каквато и да било друга форма или посредством каквито и да било средства (електронни, механични, фотокопирни и др.) без разрешение на Българското гружество за защита на птиците.

Изданието се осъществява в рамките на проект „Опазване на черния и белоглавия лешояди в трансграничната планина Родопи“, с проектен номер LIFE14 NAT/NL/000901, финансиран по програма LIFE на Европейската Комисия. Основната цел на проекта е да ограничи и сведе до минимум основните заплахи за черните и белоглавите лешояди за да се спомогне възстановяването на популациите им в Източни Родопи на територията на България и Гърция.

Проектът се изпълнява от Rewilding Europe, Българско гружество за защита на птиците (БДЗП), Гръцко орнитологично гружество (HOS), Фондация за опазване на лешоядите (VCF), WWF Гърция и Фондация По-диви Родопи.

Българска - първо издание

София, 2018

ISBN 978-954-8310-41-3

БДЗП изказва своите благодарности на всички хора, допринесли за опазването на лешоядите в България!

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	2
БЪЛГАРСКО ДРУЖЕСТВО ЗА ЗАЩИТА НА ПТИЦИТЕ	6
ЗАПОЗНАЙТЕ СЕ С ГЛАВНИТЕ ГЕРОИ	9
КРАСИВИЯТ	10
МРАЧНИЯТ	14
ДРУЖЕЛЮБНИЯТ	18
УМНИЯТ	21
ЗАПЛАХИТЕ	26
ПРОФЕСИЯ: ЛЕШОЯД	31
ДА УЛОВИШ ВЪЗДУХА	39
ПО СЛЕДИТЕ НА ЛЕШОЯДИТЕ	44
НАДЕЖДАТА	49
НАЙ-ДОБРИЯТ ПРИЯТЕЛ	54
ПОДАЙ РЪКА	57
ИГРИ	60

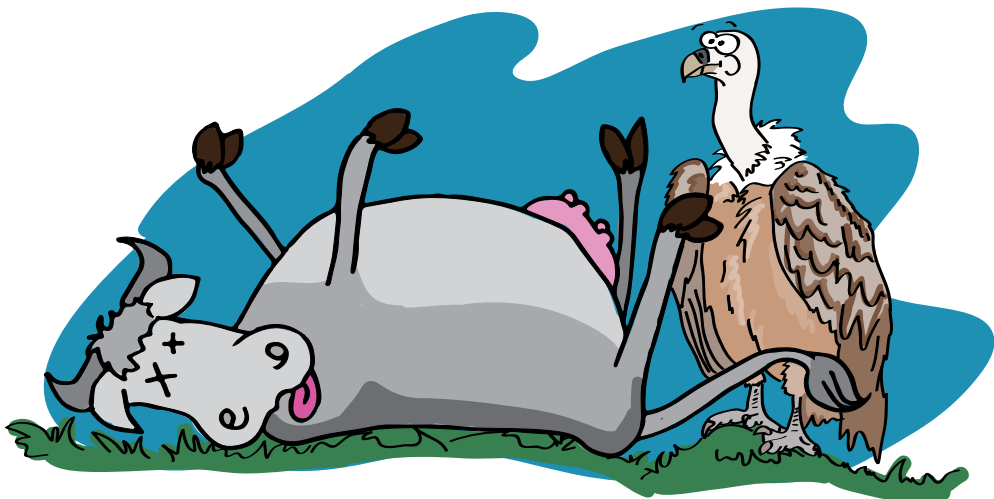
УВОД

ТОВА, че си взел тази книжка в ръцете си, показва, че обичаш природата, птиците и откривателството. Добре дошъл в тайнствения свят на едни от най-загадъчните същества по нашите земи! И едни от най-редките наши съседи на планетата, които за съжаление са на път да ни напуснат завинаги. И може би ти си един от рицарите, които ще ги спасят от гибел! „Позна, че обичам природата, позна и че много искам аз да спася тези редки същества, но кои са те?“ – ще кажеш. Не, не си ги виждал. Може би дори не си чувал за тях. Те не обитават света на „Ейдж ъф Емпайър“, не си играят с миньоните, не

приличат на покемони. „Да не би да са някои от героите на „Легена епоха?“ – казваш. „Тоопло!“ – ти отговарям. Е, не съвсем, макар да са се срещали на нашата планета още от времето на скованите от лег някогашни континенти. Зная, че няма лесно да се предагеш, затова се предавам аз: това са едни от най-редките и непознати птици – лешоядите!

СИГУРНО си си помислил – „Ама че грозно име!“ Не бързай! Често зад грозната външност (а името също е външност) се крие чудесно същество. Такъв е случаят и с лешоядите. Вярно е, че за повечето хора не само името, но и обликът им е грозноват. Но важно е какви са, а не как изглеждат. А те наистина са страхотни! Но, да започнем по реда на нещата.

ПЪРВО – какво е това лешояд? Ами птица, която се храни с леш! Ами какво е това леш? Може би не знаеш. Да, защото днес вече почти никъде в България не може да се види леш. Леш е тялото на умряло животно. Някога, много отдавна, преди хората да плъзнат навсякъде, у нас е имало много животни. Нещо като това, което често показват „Нешънъл Джиографик“ или „Дискавъри“ за Африка. Стага от стотици хиляди тревопасни животни, постоянно местещи се от място на място в търсене на свежа трева. Много от тях умирали от болести или хищници (може да не ти се вярва, но тогава по нашите земи е имало дори лъвовете) и остатъците от телата им можели да станат източник на болести и зарази. И тогава идвал редът на

сн. Mika Selin

лешоядите. Тях великата Природа ги била натоварила с най-неприятната (за нас, за тях е най-приятната!) работа – да унищожат гниещите опасни за другите животни остатъци.

АМИ те самите не се ли заразяват? Умен въпрос! За него обаче – по-нататък в книжката. Сега тя е в ръцете ти и ти си едва в началото на едно удивително пътешествие към големия и вълнуващ свят на най-интересните птици в българската природа.

ТАЗИ книга ще те запознае с четирите ни главни герои – брагата, черния, белоглавия и египетския лешояд. Ще посетиш тайнствените места, където те живеят, ще надникнеш в гнездата и ще видиш най-съкровениите моменти от семейния им живот, ще научиш чудната им стратегия на въздушно разузнаване, ще узнаеш как елегантно и с танци решават споровете кой да хапне най-вкусното парче вонящо месо. Ще кипнеш от ярост, когато научиш как ние, хората, убиваме техния свят и със сигурност ще си кажеш:

**„АЗ НЯМА ДА ПОЗВОЛЯ ТЕЗИ ПРЕКРАСНИ ГРОЗНИЦИ
ДА НАПУСНАТ НАШИТЕ ЗЕМИ!“**

сн. Добромир Добрев

ТАЗИ КНИЖКА МОЖЕ ДА ПРОМЕНИ ЖИВОТА ТИ,

като ти помогне да осъзнаеш, че на Земята има два вида хора – едните, които вземат от нея колкото може повече, а другите – които ѝ дават колкото може повече. Интересното земно чудо е, че вторият тип хора в крайна сметка се оказват по-богати, по-щастливи и по-доволни от живота си от първите. Защото така повелява „законът на сянката“ – колкото повече гониш едно нещо, толкова повече то бяга от теб и колкото повече бягаш от него, толкова повече то те настига! А и защото Земята всъщност се крепи точно на даващите, а не на вземащите. Вече си наясно от кой тип хора си, нали?!

БЪЛГАРСКО ДРУЖЕСТВО ЗА ЗАЩИТА НА ПТИЦИТЕ

ДА, това сме ние, авторите и издателите на книжката. Но какво е всъщност Българското дружество за защита на птиците (БДЗП)? Това е природозащитна организация, т.е. голяма група от хора, загрижени за природата, които са се обединили, за да могат с общи усилия да ѝ помогнат по-добре. БДЗП е създадено през 1988 г. и вече 30 години работи неуморно за опазването на птиците, костенурките, лалугерите, горите, реките и така – за по-добрия живот и на хората. За член на БДЗП може да се запише всеки, който обича природата и иска да ѝ помогне. Виж как да станеш член на сайта на БДЗП www.birds.bg.

КАКВО ПРАВИ БДЗП? Експедиции и проучвания сред природата, за да събере сведения за птиците и другите животни, растения и места, които се нуждаят от помощ. Разбира се, занимаваме се основно с тези от тях, които имат най-належаща нужда и които ще изчезнат, ако не реагираме навреме. След като сме разбрали кои са най-спешните ни „пациенти“, трябва да разберем как да им помогнем. Тук на помощ ни идва опитът, натрупан през годините, както и този на много други организации като БДЗП от всички страни по света.

Заедно с тях ние сме едно голямо семейство, наречено БъргЛайф Интернешънъл. След като сме решили как да действваме, пристъпваме към самото природозащитно действие. В едни случаи то е да помогнем на гържавата да си свърши работата, за която я задължава законът. Например, като подадем сигнал в Регионалната инспекция по околната среда и водите (РИОСВ) и настояваме да бъде спряно изсичането на гървета край гнездата на морския орел. Защото БДЗП няма право да го спре, но РИОСВ има. Или като повикаме полиция на телефон 112, когато сме забелязали браконьер, катерещ се по гървото с такова гнездо.

МНОГО от нещата можем да правим и самите ние. Например, да построим изкуствен остров, на който пеликаните успешно да отгледат малките си. Всъщност, в далечната 1988 г. с подобни действия БДЗП започна успешния си път. А по-точно – с изнасяне на храна за бедстващите от глад тогава белоглави лешояди в Източните Родопи, с което буквално спаси вида от изчезване от природата на България, и с построяване на изкуствени острови за редките саблеклюни в Атанасовското езеро до Бургас. А островите за пеликани направо станаха венецът на славата на БДЗП, защото за първи път от 60 години насам благодарение на тях БДЗП „създаде“ втора гнездова колония на пеликани в Природен парк „Персина“. Това направи резервата „Сребърна“ не единственото, а едно от двете гнездовища на застрашения къдроглав пеликан в България. БДЗП помага на природата и с много други дейности – предлага

сн. Христо Христов

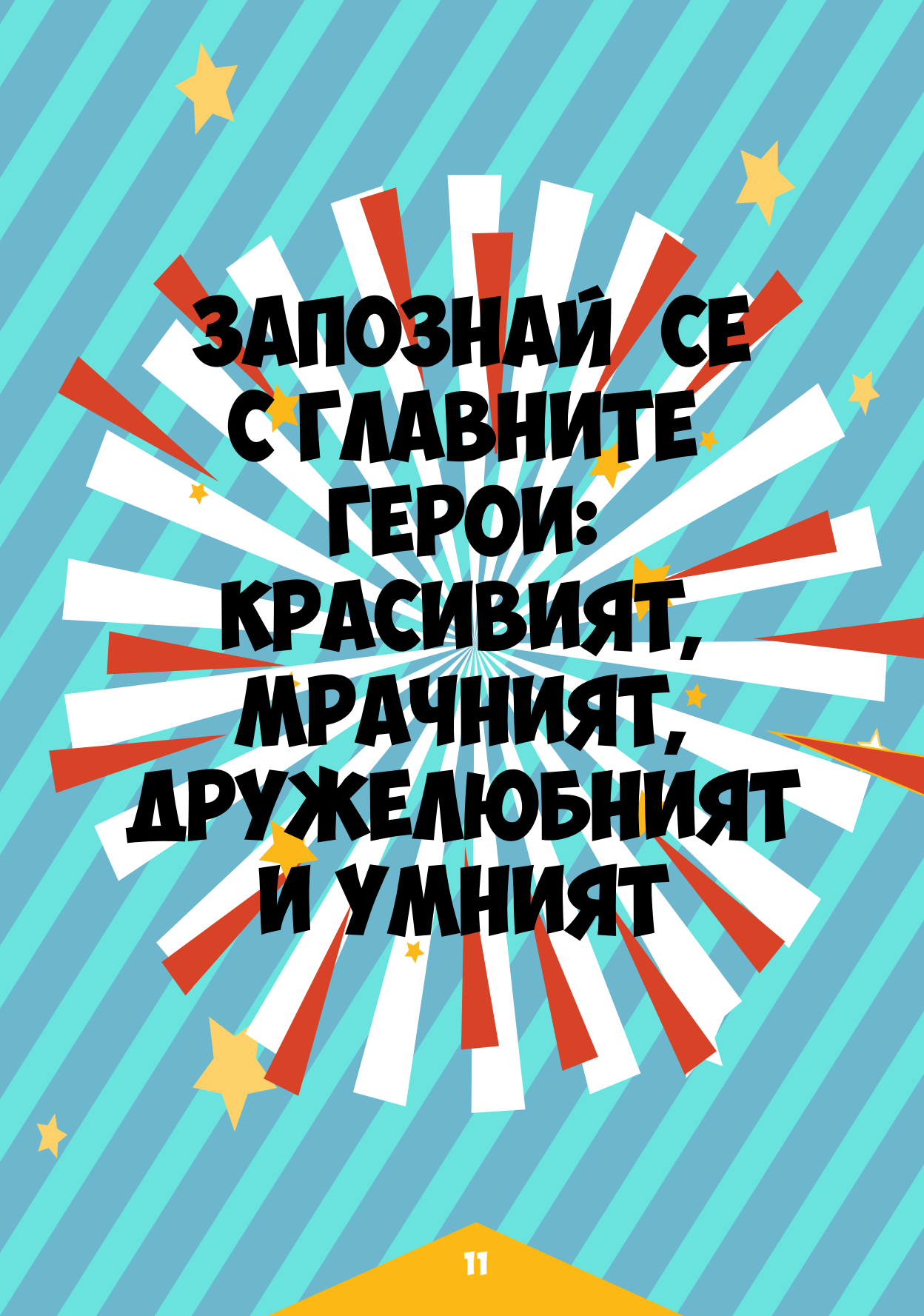
сн. Fokko Erhart

най-ценните природни места за обявяване за защитени (заслуга на БДЗП са всички български защитени зони за птиците от мрежата НАТУРА 2000), охранява гнезда на орли и лешояди, за да могат двойките успешно да отглеждат малките си, заедно с хората, които поддържат електрическата мрежа, поставя изолации на стълбовете, на които има опасност да загинат от токов удар редки птици, поставя изкуствени гнезда за орли, лешояди, ловни соколи, червеноноги ветрушки. Е, и много други неща прави БДЗП, за които най-подробно може да се научи от сайта ни www.birds.bg, а най-добре – като се присъедини човек към страховния екип, който прави нашата организация толкова успешна.

ИДВАШ, НАЛИ?

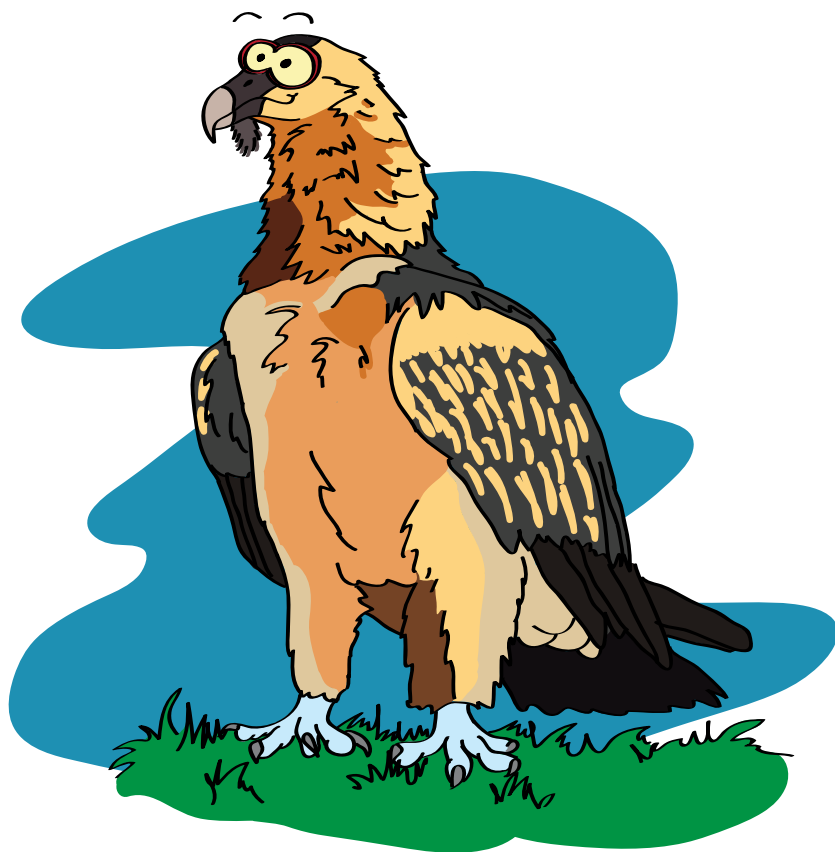

сн. Светослав Спасов

**ЗАПОЗНАЙ СЕ
С ГЛАВНИТЕ
ГЕРОИ:
КРАСИВИЯТ,
МРАЧНИЯТ,
ДРУЖЕЛЮБНИЯТ
И УМНИЯТ**

КРАСИВИЯТ

АЗ СЪМ БРАДАТИЯТ ЛЕШОЯД – най-красивият. Не, не защото имам брада – прекрасно кичурче фини черни перца отдолу на клюна! Не и защото по стройност не отстъпвам на най-спретнатите орли, а с тесните и заострени криле и гълга клиновидна опашка въобще не приличам на същински лешояд! А заради цветовете, с каквито не само лешоядите, но и малко от другите хищни птици могат да се похвалят. Особено ръждивокафяво-жълтеникавата глава, шия и голна

страна на тялото, така чудесно съчетаващи се с оловносиво-черния гръб, крила и опашка. Е, през първите пет години от живота си съм далеч по-невзрачен, неравномерно тъмен, с по-светли участъци по гърба и крилата. В юношеските ми години ще ме познаете и по почти пълната липса на брада и по по-късата опашка и не така остри крила.

ОБИТАВАМ много специални места – най-вече високите скалисти планини с дълбоки проломи, голи склонове с много стага. Там съм целогодишно. Известен фантом съм – може да се стрелна ниско над склона и докато се чудите дали сте видели нещо, да съм вече зад хребета. Може да се плъзна ниско в долината под вас и да не забележите силуета ми, сливащ се с каменистия терен. Освен ако не ме издаде движещата се сянка. И нищо чудно – размахът на крилата ми достига почти 3 метра! Какво правя ниско над склона ли? Много просто: търся храната си – някоя загинала под снега дива коза, например. Или труп на друго животно. Но моят специалитет са... костите! Затова старите хора ме познаваха като „костобер“. Няма нищо по-вкусно за мен от костния мозък, но и от самите кости! Поглъщам ги цели, макар понякога да са дълги 20-30 см. Когато ми дойдат по-дължки, имам специален подход. Вземам костта в краката си, издигам се с нея и я пускам отвисоко на каменисто място, където тя се счупва и

става лесна за поглъщане. Така правя и със сухоземните костенурки, които иначе няма как да погълна. В територията около гнездото си имам поне няколко такива каменни площадки.

ДА, като стана въпрос за гнездото, правя си го на висока отвесна скала, в добре закътана ниша, често обърната на юг, която постиламе заедно с партньорката ми с дебели клечки, застлани с мек слой от вълна, козина, сухи треви. Гнездото може да достигне до **2,5 М** в диаметър! В него женската снася през втората половина на януари две яйца. Нито студът, нито снежните вихрушки могат да ни спрат да се грижим неуморно за своите яйца, които мътим на сме-ни около **55 ДНИ**, преди на

бял свят да се появят гвете малки. Едното винаги е по-голямо, защото мътенето започва със снасянето на първото яйце. Това е много лоша новина за по-малкото от гвете лешоядчета, защото обикновено скоро след излюпването си то бива изядено от по-големия си събрат. Това явление се нарича каунизъм (от името на библейския герой Каин, убил брат си Авел) и се наблюдава и при някои видове орли. Може да ви звучи ужасно, но в тежките условия, в които живеем високо в планината, това е единственият шанс на по-голямата ни рожба да оцелее. Макар останало само и обгрижвано от двамата си родители, малкото расте бавно и напуска гнездото едва когато е навърши 4 месеца. Отначало храната му се дава полусмляна, но преди излитане вече може да поглъща наг **20 СМ** гълги кости!

**ВИСОКИТЕ
ПЛАНИНИ
СА МОЯТ
ДОМ**

сн. Добромир Добрев

ТЪЖНА е моята българска история. Някога, много отдавна, съм обитавал високите части на Рила, Пирин, Роговите, Витоша и Балкана. Но не ме търсете вече в никоя от тези прекрасни български планини. Отдавна бях изгонен оттам – последният ми гнездил в България събрат беше отровен край Сливен през далечната 1972 г.

ОТТОГАВА изпращам единични мои посланици да се мяркат за кратко тук и там – край Магжарово или Студен кладенец в Източните Рогови, ей така, да не забравите, че и аз някога съм обитавал България. През 1980 г. един от тези ми посланици беше уловен натровен до с. Вранино, Добричко. При опитите да бъде върнат на свобода в природата той отлита, изгубва се и след няколко дни е намерен убит и с отрязани крака... А, бях избран за символ на опазването на природата във вашата страна! Странни сте вие, българите – да си отровите символа и да му отрежете краката!

МРАЧНИЯТ

АЗ СЪМ ЧЕРНИЯТ ЛЕШОЯД – най-мрачният. Отдалеч целият изглеждам траурно черен. В небето се нося тежко с близо 3-метров силует с широки като гъска крила, къса опашка и леко издадена напред глава. Почти няма да ме видите да махам с криле, майстор съм на ловенето на топлите потоци въздух и „впрягането“ им да ме носят, без самият аз да влагам много енергия. От наподобяващия на мен белоглав лешояд във въздуха може да ме отличите не само по черния цвят, но и по равния като черта насрещен профил при реене (белоглавият, гледан отпред при кръжене, е като широко отворено „V“). На земята може и да изглеждам грозноват с огромното си черно тяло, подаващата се над черната „яка“ малка глава и с потъналата

под крилата опашка, но няма как да не ви впечатли мощният ми клон. И с право – няма нищо по-добро за бързо проникване в трупа на мъртва крава, например. Затова често другите ми събратя с по-малките клюнове чакат именно моята намеса. През младежките ми години главата и яката ми остават черни и постепенно избеляват до към шестата ми година, когато ставам възрастен и добивам достойното за уважение бяло теме.

ЛЮБИМИТЕ ми места са топлите хълмисти райони и ниски планини, осяени с храсталаци, поляни, гори от стари борове и дъбове и... много стага. Нямам претенции – може да са от овце, кози, крави, елени или други, важно е да са много! Защото въпреки внушителните ми размери и страшен вид аз не мога да убивам! Едно нищо и никакво ястребче, десетки пъти по-гребно от мен, във всеки момент може да атакува, улови и похапне жертвата си, а аз никога не зная кога ще бъде следващото ми хранене! Затова съм там, където има много животни, защото там е и най-голяма вероятността някое от тях да падне от скала, или да е дошъл последният му ден, или да е имало внезапна среща с вълк...

ЗАТОВА и падне ли ми богата софра, не се церемоня много-много, а си хапвам здраво. Предпочитам мускулатурата на трупа и понякога така се нагълтвам, че трудно излитам и трябва да се засия надолу по склона преди да се понеса величествено във въздуха. Така похапнал, мога да не мисля за храна доста дълго време – понякога 2-3 седмици. Не че не гледам отгоре гали някъде не е погредена друга „софра“, пък и неизменното присъствие наоколо на десетки други събратя - ле-

Речник

*Моногамен –
Животни които
образуват двойки и
остават заедно за
цял живот.*

шояди ме държи добре информиран за смъртността сред местните животни. Но когато си се нахранил добре, идва ред на по-важните неща. Например гнездонето.

КАТО великан в птичия свят на Европа съм строго **МОНОГАМЕН**, партньорството ми е за цял живот. За място на гнездото си избирам най-затънтените

части на горите, където не стъпва човешки крак. Напускам го, ако някой се появи наблизо – то вече не е моята сигурна крепост! Иначе гнездото е подобаващо великанско – го наг 2 м в диаметър, построено на върха на дървото и открито отгоре.

Речник

Колония - Група животни от един вид, живеещи заедно в група.

ОСНОВАТА му е от дебели здрави клони, отгоре те стават по-тънки, а самата гнездова ямка е постлана с вълна, козина, сухи треви. Там в края на февруари снасяме единственото ни яйце, което гвамата с моята партньорка мътим в продължение на около

55 дни. Малкото ни остава в гнездото повече от 3 месеца, като през първите месец - месец и половина то е под непрекъснатата грижа на единия родител, често правещ му сянка с крилата си. Понякога гнездата ни са на по 1-2 км едно от друго, но никога не образуват истински **КОЛОНИИ**.

АКО си мислите, че моята история е по-добра от тази на братията ми събрат, се лъжете. Макар преди повече от век да имах гнезда от Добруджа до Софийското поле и от Дунавския бряг до Странджа, днес никой не може да се похвали да е виждал мой дом на българска земя. Иначе редовно я кръстосвам, особено прекрасните Източни Родопи, където само преди 50-60 години малките ми поемаха опасния път от гнездото към сините висини. Днес там съм гост, който идва от последните си гнездовища на Балканите – в гръцкия национален парк „Дадя“, южно от Ивайловград. Ние не познаваме вашите човешки граници и си летим там, където има това, от което се нуждаем. Най-вече – храна и спокойствие. А хората в Източните Родопи – и в българската, и в гръцката им част, все още имат големи стада по голите хълмове, все още ни познават и знаят, че ние работим за тях, за това да няма болести сред добитъка им и затова ни е спокойно и сигурно по тези земи.

ДРУЖЕЛЮБНИЯТ

сн. Jamie Lee Bal & Joanne Landman

НЕПОВТОРИМО ОБЩИТЕЛЕН СЪМ АЗ

– белоглавият лешояд. Рядко ще ме видите сам, винаги сме поне двама-трима, без значение дали сме във въздуха, на някоя скала или пируваме с остатъците на някое животно. Неповторим е и външният ми вид – огромно тяло, образувано отстрани като че ли само от грамадните бежово-кафяви крила, с дълга „гола“ (всъщност покрита с къси равномерни перца) шия, пищна яка и мощен клюн.

ВЪВ ВЪЗДУХА съм почти само крила – огромни, широки, извити отзад и с щръкнали разперени „пръсти“. Гледан отпред когато кръжа, силуетът ми е като отворено „V“ и това, заедно с бозавия ми цвят, ме отличава дори от километри разстояние от картала. Докъм петата ми година, когато настъпва зрелостта ми, човката ми постепенно от тъмна става роговожълта, а острите кафяви пера на яката ми постепенно се превръщат в нежен бял шал.

Нашият свят са топлите скалисти места, където въздухът се нагрява силно и образува мощни „асансьори“ пред скалите и над голите склонове и била. Ние сме огромни птици и ако постоянно махаме

с крила, за да летим, ще трябва често да се храним, за да възстановим изразходваната за полета енергия. Затова ние я пестим, като се оставаме да ни носят топлиите потоци въздух от нагрятата земя. Не случайно най-често ще ни видим с часове да кръжим бавно с неподвижни криле високо във въздуха. За кацане особено любими са ни от-

весните скални стени с много ниши, площадки, зъбери, много често в близост до езера, язовири, големи реки. Обичаме и откритите места, защото сред тях по-лесно намираме храната си.

НЯМА КАК да видим трупа на умряло животно, ако е погорните на гърветата в гъста гора. А ние търсим храната си най-вече със зрението си. Очите ни са по-силни от вашите бинокли и виждаме отлично какво има по земята от километри разстояние. Не защото имаме бинокли в очите си, а защото имаме много **ПИКСЕЛИ** там, където възниква образът на това, което гледаме.

Речник

Пиксел – най-малкият базов елемент, който изгражда едно цифрово изображение или компютърна графика.

Речник

Екскременти – отпадъчен материал, отделен от храносмилателната система на хора и животни.

Гнездата си правим в недостъпна скална ниша, площадка или корниз, понякога открити отгоре. Обикновено са по няколко близо едно до друго и често ги издава белият цвят на наслагваните с години **ЕКСКРЕМЕНТИ** около тях – като плисната върху скалата кофа с вар.

ВСЪЩНОСТ самото гнездо е от не много дебели клечки, постлано с вълна, козина и сухи треви. Снасяме единственото си яйце през януари и мътенето му продължава 48-52 дни. Малкото остава в гнездото повече от 4 месеца. Няколко седмици след излитането младежът скита заедно с другите лешояди от колонията, преди да поеме по непознати пътища. Често младежите ни се скитат до галечни страни като Израел, Иран, дори Египет, но понякога заради силната си любов към родното място остават да зимуват и близо до дома! Иначе ние, възрастните белоглави лешояди, не сме прелетни птици.

МОЯТА българска история е по-весела от тази на другите видове. И моят вид беше изтровен почти до крак през 1960-те години, но една от колониите оцеля край Студен кладенец. Бях на ръба на изчезването през 1978 г., със само една двойка и само едно малко! Особено тежко стана след изчезването на стадата от хиляди домашни животни в Източните Родопи след изселването на местните хора през 1980-те години. Тогава природозащитниците ми подадоха ръка – започнаха да изнасят по скалите мърша и да ме подхранват, а после, когато вече имаше БДЗП, грижата стана ежедневна.

И АКО днес всяка година 50-60 малки правят първия си полет в небето над Източните Родопи, то това е благодарение на грижите на БДЗП и местните хора, повечето от които ми станаха приятели!

сн. Волен Аркумарев

МЕЖДУВРЕ- **МЕННО**

нови белоглави лешояди бяха гонесени от Испания и пуснати от други природозащитни организации в Стара планина и Кресненското дефиле, за да подпомогнат успешно то ми завръщане по старите гнездовизища в нашата страна.

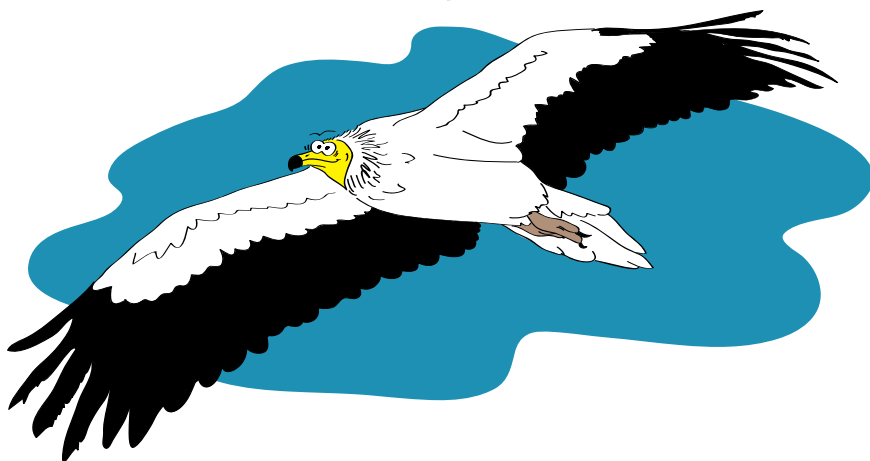
УМНИЯТ

сн. David Fajardo

КОГОТО И ДА ПОПИТАТЕ ЗА МЕН, ще ви каже веднага, че нямам равен по сиво вещество, т.е. по отлично използване на мозъка си. Простичко казано – нямам равен сред лешоядите по интелигентност, макар с гарвана и някои врани да сме завършили един и същи престижен колеж и да можем да се мерим по ум. Какво имам предвид ли? Ами какво ще кажете за способността ми да си служа със сечива? На вас, хората, ви е лесно – умът и разумът са ви дадени свише, но на нас, птиците, не се полага да очакваме резултат от постъпките си. В науката за поведението нас, птиците, ни представят като същества – роботи, правещи само механични дейности, за благозвучие наречени „инстинктивни“. Е, аз им чупя стрелката на уредите за „инстинктивност“, когато в Африка събирам и хвърлям камъни върху цраусови яйца, докато черупката им се счули.

КАКВИ яйца, какво чупене – ще кажете. Ще започна отначало. В Африка се случва при пожар в саваната яйцата в гнездото на щрауса да бъдат изоставени. Да, ама черупката им е като броня за слабичкия ми клюн. Но пък мозъкът ми е силничък и някак си зная (как – тайна!), че ако донеса средно голям камък и го засия с човка върху черупката, след поредния сполучлив удар тя се чупи и... Вкусното яйце е мое! Е, понякога ми се случва да нося госта камъни и госта отдалече, да замерям с тях упоритата черупка много пъти, но пък съдържанието на яйцето винаги си е струвало усилията! Сега разбирате, че когато си най-малък, трябва да си и най-умен, за да имаш шанс сред по-големите, по-многобройните и по-агресивните. Е, точно такъв съм аз, колкото и да е нескромно да го кажа.

ИНАЧЕ отвсякъде не съм извадил късмет – не стига че съм най-малък, ами съм и почти изцяло бял, да се виждам отдалече, да не би незабелязано от другите да се наям до насита! Можело е и аз да си стоя през зимата по родните места, ама не – трябва два пъти годишно да бия дългия път до Африка и обратно.

И ЗА КАПАК – точно на мен се е паднал най-слабият клюн! Нито да разпориш с него търбуха на крава, нито да отнесеш голямо парче мърша. Доскоро имах поне едно сериозно предимство пред другите лешояди – бяхме многобройни. И това вече е минало – никои гнес не е така застрашен да изчезне завинаги, както моят вид. Тъжна работа... И така – бял съм с черни махови пера (дългите пера на крилата), бяла рошава „грива“ и клиновидно заострена опашка, голо жълто

„лице“ с изтъняваща към края човка. Малките ми са тъмнокафяви, постепенно докъм петата година избеляващи до типичното за възрастните оперение.

ОБИКНОВЕНО прекарват първите няколко години след излюпването си в Африка. Ами така ге, там е винаги топло, има храна, а и си спестяват дългите и изморителни миграции до родните места. Когато обаче пораснат и белият цвят пребори кафявите нюанси, е време за собствено гнездо, което неизменно ще бъде близо до родния им дом обратно в България. И моята предпочитана храна са труповете на умрели животни, макар да не ми е проблем да се справям и с дребни живи животни – особено такива, които не са достатъчно бързи, като костенурките например. Добре съобразявам, че машини, като автомобилите или тракторите например, могат да ми дават допълнителна храна, прегазвайки през по-бавни от тях животинки и оставяйки телата им по пътищата или нивите.

ТАКА мога да си похапвам всякакви неща, дори иначе немислими за мен, като селска лястовичка или таралеж. Понякога сутрин просто патрулирам над шосето в очакване на изненадваща закуска, сервирана за мен през нощта. На големите общи лешоядски трапези обикновено съм най-отзад на опашката и обирам парчетата кожа, сухожилия и други не особено привлекателни части от менюто. Не се оплаквам – справям се с храната. Само да няма някой изхвърлен отровен плъх или мишка, защото няма как да разбере, че това ще е последният ми обяд...

ПРЕЗ април съм си обратно в България по същите места, където от десетилетия са обитавали предците ми. Привързан бях към селища, особено такива, в които хигиената не бе на най-високо ниво и около оградите чудоейно и редовно се появяваха мъртви кокошки или други подобни лакомства. Самотник съм и си търся уютна, закътана, топла и спокойна ниша по скалите, където ремонтирам и надстро-явам гнездото си.

СЛОЙ КЛЕЧКИ, слой вълна и това е достатъчно оцветяване да сложат начало на нов живот. Малките се излюпват след 42 дни мътене и остават в гнездото около 3 месеца. В средата на септември, малко след като са си заминали щъркелите, нашите малки и възрастни събрата поемат по дългия път към зимните си квартали в Африка.

НЯКОГА, в края на 19 и началото на 20 век, гнездата на моя вид бяха почти навсякъде из България. Няма да повярвате, но тогава съм мътнил и по тепетата в Пловдив. Пък и защо не – милиони глави добитък са минавали през това голямо средище, месото се е „обработвало“ на ченгели направо под открито небе и е било толкова много, че никой, освен нас, лешоядите, не се е занимавал с вътрешностите, просто изхвърляни настрана. Сходна е била картината и на много

сн. Fokko Erhart

други места в България. Постепенно с намаляването на добитъка и на източниците му на храна, гнездата ни започнаха да опустяват. Особено след големите промени през втората половина на 20 век, когато затварянето на границите на България прекъсна ежегодното местене на стада от милиони овце от Балкана до Беломорието и обратно. Така около 1970 г. вече имахме в България стотина гнезда, най-вече там, където добитъкът не беше станал катастрофално малко – в Източните Родопи и Източния Балкан. Хората там бяха на моя страна с начина си на отглеждане на животните – със стопяването на снега през февруари-март ги пускаха свободно да пасат около селата и махалите, без пастир и без прибиране въпреки всяка вечер. И ги прибираха в оборите чак като се образуваше снежна покривка. През повечето време на годината овце, кози, крави и коне скитаха като диви животни по чукарите и когато болест, подхлъзване от скала или вълк ставаше причина за смъртта на някое животно, идваше редът на лешоядите да почистят.

ИДИЛИЧНИТЕ отношения тип „Средновековие“ стигаха готам, че хората от дворовете си следяха къде са лешоядите и по струпването им можеха да разберат къде е умряло някое от животните им. Защото въпреки „безгрижното“ отношение все пак те имаха начини да разбират редовно къде са животните им, всичко ли е наред, липсва ли някое. А пък и когато беше време да се появят малките, „ваканцията“ и свободното скитане на животните биваше прекъсната, все пак млякото не е само за агънцата, теленцата и козленцата, нали? Случи се така обаче, че през 1980-те години властите направиха така, че тези хора масово напуснаха България и тогава с тях изчезна и добитъкът им. Изчезна от цели планини като Източните Родопи и Източния Балкан. Тогава за нас, лешоядите там, настъпи и нашият апокалипсис. Днес от стотиците гнезда обитаваме само в 26.

ЗАПЛАХИТЕ

ВСЯКО НЕЩО ИМА СВОЯ РАЗЦВЕТ, най-добри времена и... своя залез, и лешоядите не са изключение. Техният разцвет е там, където има огромни стада копитни животни и много мърша. По нашите земи това е било в миналото. В твърде подредената вече и лъскава Европа лешоядите са си намерили две „островчета” – планините и чукарите на Пиренеите и на Балканите. Е, за брагатия лешояд – и затънтените части на Алпите, където след изчезването му преди около 80 години се полагат геройски усилия да бъде възстановен да гнезди отново. Разбира се, времето няма да се върне назад и нещата за лешоядите никога няма да станат толкова добри, колкото са били преди векове. Така че развитието на човешката цивилизация е най-голямата заплаха за тях, защото е неизбежна. Ако само преди 60-70 години в България е било нормално остатъците от убити животни да се изхвърлят в близкия овраг, днес това е немислимо. В старо време никой не е ваксинирал овцете, козите, кравите. Животно, което е слабо или болно, е умирало и просто е било изхвърляно. Днес нещата са коренно различни – животните се ваксинират още от малки, постоянно се следи здравето им и болните се лекуват, а това означава само едно – много по-малко от тях умират, а това е много лоша новина за лешоядите. Още преди средата на 20 век и

в България вече е забранено да се изхвърлят в природата труповете на умрелите животни. Те се събират в специални места – **ЕКАРИСАЖИ**, където се изгарят. Така че подобряването на хигиената и въвеждането на строги ветеринарни изисквания е било първата голяма промяна, довела до изчезването за лешоядите. Защото били оставе-

Речник

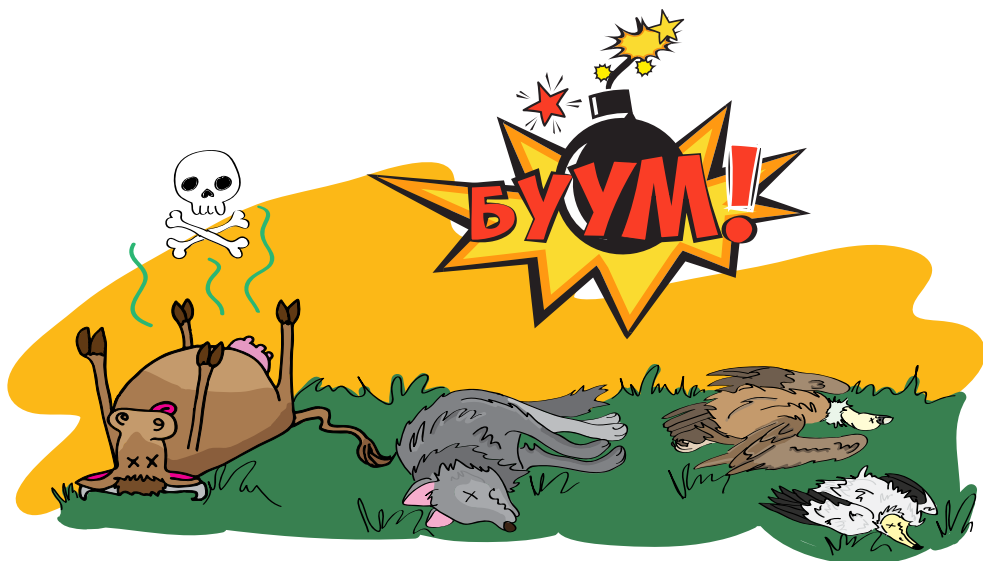
Екарисаж –
унищожаване на
животински трупове
и месни отпадъци
чрез висока
температура.

ни без храна. Затова и в Европа те са изчезнали първо там, където това се е случило най-рано. Затова и у нас лешоядите са оцелели именно в районите, където прилагането на тези ветеринарно-санитарни изисквания не е било толкова строго спазвано.

КАЗВАТ, че злото никога не идва само. Така и тук. Ако е била само ветеринарно-медицинската хигиена, лешоядите все някак щели да се оправят. Не по-малко страшно е било повсеместното намаляване на свободно пасящите животни. А това за лешоядите значело само едно – намаляване на храната. И ако в началото на 20 век милионни стада добитък са пасели в Дунавската равнина, в Добруджа, из хълмистите райони на страната и високотланските пасища, към средата на века броят им драстично спада. Вече разбрахме какво се е случило през втората половина на 20 век и как милионните стада добитък за 20-30 години са се стопили, с което се е стопила и храната на лешоядите. И постепенно се стигнало до тяхното намаляване навсякъде.

ВСЪЩНОСТ бегите на лешоядите започват още в началото на 20 век. С пренесеното от някои „напреднали“ страни разбиране за „вредните“ и „полезните“ животни. „Полезни“, разбира се, са били всички тези, които са ставали за ядене, особено яребичките, фазаните, кеклиците, дивите прасета. И „вредни“, естествено, били най-напред всички, които имали нещастие да са родени със закривени клюнове и нокти. Обявена била тотална война на хищните птици, совите и хищните бозайници. Наистина война с всички средства на прякото пре-

следване – отстрелване, събаряне на гнездата и събиране на яйцата им, залагане на отровни примамки, включително с една от най-силните отрови – стрихнина! Изплащали са се парични премии за унищожени „вредители“, само срещу отрязани крака на хищни птици ловците можели да подновят ловните си билети за следващата година.

И ТОВА продължава официално да се прилага до 1962 година – повече от половин век! А неофициално – почти до края на 20 век... В интерес на истината, хората знаели за лешоядите и тяхната роля и далеч не били така брутални с тях, както с орлите, ястребите и соколите, но във всяко такова мащабно изстребление няма как покрай сухото да не изгори и суровото...

ЕДНА от най-ужасните форми на войната с хищниците била използването на отровни примамки. Особено за борба с вълците и лисиците. Работата била проста – посипваш със стрихнин трупа на овцата и го изнасяш на открито. През нощта хищникът идва, яде от месото и умира. Да, но природата е направила лешоядите по-зорки и по-бързи от вълците. И най-често около отровните трупове се събирали не вълци, а... лешояди. При това – по много наведнъж!

ЗА НЯКОЛКО десетилетия опустели стотици гнезда на белоглави, черни, брадати и египетски лешояди из цялата страна. Сигнално се дотам, че към 1970 г. никой не можел да посочи нито едно обитавано гнездо на брадат лешояд, нито едно такова гнездо на картал и нито едно такова гнездо на белоглав лешояд! Между капките някак си се

промъквал единствено египетският лешояд. Може би защото видът бил много по-разпръснат и дори да е имало случаи на гибел от отровни примамки, те са засягали отделни двойки, но като цяло **ПОПУЛАЦИЯТА** му е оставала сравнително незасегната. С времето хората осъзнават безумието на вършеното от тях и постепенно спират да го правят. През 1962 г. четирите вида лешояди наред с повечето хищни птици са поставени под защитата на зако-

Речник

Популация – е група индивиди от един биологичен вид, които населяват трайно част от ареала на вида, имат сходни екологични изисквания, кръстосват се свободно помежду си и оставят плодовитото поколение.

на. Забранява се и използването на отрови и отровни примамки. Това леко разхлабва примката около врата на лешоядите, но храната им продължава да намалява и заради санитарните изисквания, и заради намаляващия добитък.

НАД БЕДНИТЕ им глави надвисват нови заплахи. И не само в косвения, но и в буквалния смисъл на думата. Постепенно България е опасана с хиляди километри електропроводи от най-различен тип.

НЕБЕТО буквално е препречено от жици, незасегнати остават само най-високите части на планините. На никого и през ум не му минава по онова време да опита да прецени няма ли тези проводници да избиват птиците. Тежките птици, особено при вятър или лоша видимост, нямат шанс пред новото препятствие, няма как да се научат да го отбягват. Още по-коварна особеност на електропроводите е опасността от токов удар. Лешоядите са едри птици и когато кацнат да си почиват на някой стълб, може с крилото си да докоснат близката жица и токът да ги убие за секунди. Най-потърпевш тук е египетският лешояд.

РАЗВИТИЕТО на обществото добавя нови и нови заплахи пред могъщите птици. Ако през 1960 г. по шосето между Варна и Бургас са преминавали 7 автомобили на ден, през 2000 г. толкова минават за 1 секунда. Ако през 1960 г., за да стигна до гнездото на египетския лешояд ми трябваша няколко часа катерене по стръмния склон, сега за секунди мога да опра грона си в гнездото. Е, не е чудно тогава, че всъщност гнездото отдавна го няма там. Все по-лесният гостъп до природните места и свързаното с него повсеместно безпокойство си казват поредната дума в мрачната история на лешоядите в България. Да не говорим за всичко, което се стоварва на гнездата на бедните лешояди от любители на скалното катерене, алпинисти, парашутисти, любители на офроуда и други екстремни спортове.

Гнездящата на Магарското плато двуйка египетски лешояди го напусна, след като парапланеристите започнаха да скачат от него, а не е било трудно да се разбере, че в България има много места за скокове с парапланер, докато за тези плашливи птици това беше единственият дом.

ЕДНА от често най-невидимите, но най-коварни заплахи за всеки вид е разрушаването на местообитанията. То може да приеме най-различни форми и не винаги е ясно видимо, въпреки очакването. Класически пример в това отношение е случилото се с египетския лешояд в основното му находище в България – Източните Родопи. До 1984 г. там обитаваха повече от половината двуйки в България. По поречието на р. Крумовица буквално до всяка махала имаше гнездо, като двуйката живееше за сметка на изхвърляните от хората остатъци от собствената им трапеза, от многобройните им стага овце и кози и от изобилните там костенурки. През 80-те години на 20 век тогавашната власт прогони в чужбина живеещите там хора и махалите буквално опустяха. Едно по едно угаснаха и гнездата на египетските лешояди – просто изчезна основното, от което се нуждаеха – източникът на храна и покровителственото отношение на местните хора. Удивителен пример как едно действие на властта може да доведе до изчезването на един биологичен вид.

сн. Добромир Добрев

ПРОФЕСИЯ: ЛЕШОЯД

ВСИЧКО В ПРИРОДАТА ИМА СЪВЪРШЕНО ТОЧНО ОПРЕДЕЛЕНА РОЛЯ,

място, време и начин за изпълнение на тази роля. Огромният жив организъм на нашата планета може да работи безотказно само ако всяко от неговите клавишчета, винтчета, кабелчета е където трябва и е в пълна изправност. В природата животът и смъртта вървят ръка за ръка. А след смъртта на животните техните тела остават и е от изключителна важност някой да ги отстрани и превърне във вещества, които отново да се влеят в реката на живота. Много, много същества вършат тази работа – от бактерии и червеи до насекоми и бозайници. Лешоядите са професионалистите сред птиците, поели тази неблагодарна работа. Без нея Земята щеше да потъне във воня, нечистотии и болести...

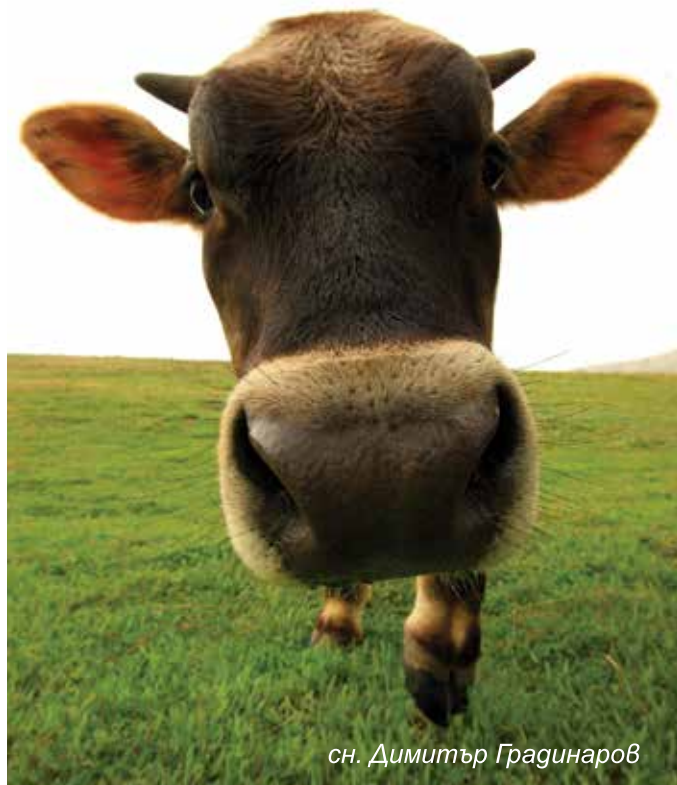

ОПА

сн. Яна Барзова

НЕВЕРОЯТНО удоволствие е да наблюдаваш лешоядите! При някои други птици няма да забележиш така ясно дивната мъдрост на Природата. Най-напред е кристално ясно защо ги е създала – за да не остават трупове на умрели животни. Можеш ли така ясно да кажеш защо съществуват щъркелите, чучулигите или враните? Не, нали! После – даже от снимка е очевидно на кой лешояд каква роля е отредена. Дългата „гола“ шия на белоглавия лешояд го прави незаменим специалист по разчистване на търбуха, секирестоклюният картал явно е експертът по отделяне месото от костите, египетският лешояд с клюн-пинцета е най-доброто оглозгващо средство. Е, с братия лешояд ще се затрудним по външността му да разберем каква невероятна костомелачка е, но какво да се прави – лицемери има навсякъде!

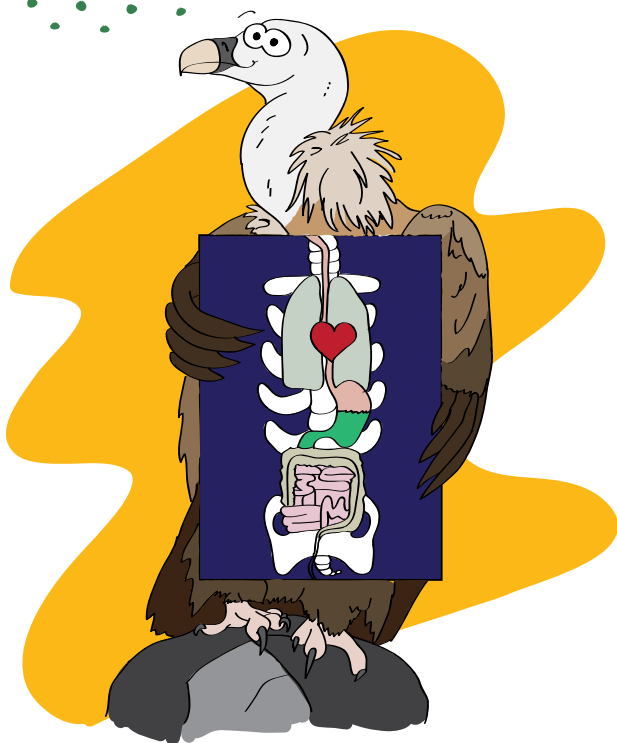
сн. Димитър Градинаров

И КАКВО се получава – има труп и той трябва да изчезне. Белоглавите очистват вътрешностите, черните – рибици, бутове, филета и други деликатесни части, египетските – останалите по костите парченца месо, а братията – оголения скелет. Имаше труп, няма труп! Разбира се, в природата нищо не е така „чисто“ разпределено. И карталът си похапва чревца, и египетският, ако му падне – мръвка от бута, и братията – филенце. Но крайният резултат

е винаги липса на труп!
А какво значи това – пре-
късната възможна зараза!
Защото ако животното е
умряло от заразна болест
и трупът му не бъде по
лешоядски ефективно от-
странен, заразата може
да обхване всички други
животни!

ДОБРЕ ДЕ, ще кажат
по-съобразителните от
вас, а как не се заразяват
самите лешояди?! Чуде-
сен въпрос! Отговорът
му далеч не е прост, но
най-близко обяснение дава
теорията за много силна-
та киселинност на сто-
машния сок на лешоядите. Има даже такива невероятни твърдения,
че тя може да е колкото киселината в акумулатор, макар никой не
може да обясни как тази стопяваща всяка тъкан киселина не увреж-
да самите вътрешности на лешоядите! Ако е така, е ясно, че няма
как дори най-издръжливите микроби или вируси да минат живи през
такава убийствена среда. И точно тук е най-великата и най-зага-
дъчна роля на лешоядите. Защото всичко, което мине през стома-
сите им, все едно че е минало през дезинфекциращите разтвори на
„Пирогов”.

МАКАР потопени в мърша, лешоядите са едни от най-чистите
птици – перата им са в отлично състояние. Къпят се във вода, а оби-
таването им в едни от най-слънчевите места е несъмнено свързано
с убийствената за много микроби роля на слънчевите лъчи. Разбира
се, нещата далеч не са така прости, но е факт, че животът на лешо-
ядите преминава през едни от най-заразните места в природата. И
най-удивителното е, че именно след лешоядите тези места стават
много по-малко заразни и опасни за другите животни и човека!

сн. Яна Барзова

НИЕ, ЛЕШОЯДИТЕ, имаме още една голяма странност и тя е в това, че за разлика от повечето други птици нашето прехранване зависи от случайността. Това, че не сме убийци, личи по слабите ни нокти, направо смешни за такива големи птици. Но природата не ни е оставила току-така. Тя ни е изпратила прекрасни съседи, които да поемат неблагодарната роля на убийци, и това са... вълците!

СТРАНЕН ФАКТ е, наистина, но там, където генем ние патрулираме в небето, нощем по долове и оврази тихомълком се плъзгат сенките на вълците команди. А те рядко са неуспешни и всяка сутрин слънцето огрява остатъците на някой слаб, болен, ранен елен лопатар или диво прасе. Вълците са щедри хищници. Уверени в безотказния си успех, те обикновено изяждат най-доброто месо на жертвата, оставяйки вътрешностите и останалото от трупа за другите. И преди всичко – за нас. Особено благодарни за такова отношение са белоглавите и египетските ни събратя. Много често вълците извличат трупа на жертвата си на открито място и похапнали, го оставят там. Идеалното място за нас!

ПЪРВО – виждаме го отлично и отдалече. Второ, виждаме чудесно района около него за скрити опасности. Трето – когато кацнем и се нахраним от трупа, дори да сме преяли до насита, лесно излитаме по склона надолу! Ако вълците бяха гържали труповете на жертвите си по доловете или под короните на гърветата, ние нямаше как да стигнем до тях! За да увеличим шансовете си да научим къде

сн. Димитър Градинаров

ни е поднесена трапеза, ние имаме още цяла гружина безкористни помощници. Един от най-добрите сред тях е гарванът. Няма да повярвате колко е удивителна тази птица! Той е навсякъде. Съвършен летец, истински Фигаро! Току-що си го видял да си оправя оперението на върха на скалата, не си успял да мигнеш и той вече пикира към нещо на километър встрани! Опитът ни е показал, че в такива случаи е най-добре и ние да пикираме след него. Обикновено си струва – там, накъдето се е запътил, най-често се оказва, че наистина има сложена трапеза. Гарванът обаче не е вчерашен. Никога не се мятта направо върху трупа, дори и да е крайно гладен. Обикаля наоколо, каца наблизко до трупа и внезапно излита, пак ходи сякаш безразлично наоколо, отново излита нагоре като изхвърлен с катапулт. Именно тези изхвърляния на по десетина метра във въздуха са едни от най-прекрасните сигнали за нас. Преведени на лешоядски език, те означават съвсем ясно: „Хранааа! Хранааа! Хранааа!“ Такова нещо няма как да не се види от много далече, на такова нещо няма и как да се устои, един след друг се отлепваме от скалите и започваме да планираме натам. И окичваме съседните скали в очакване на пира.

ТАКА си намираме храна с помощта на съгледвачите гарвани. Имаме си обаче и много характерна, чисто наша, лешоядска стратегия на въздушно разузнаване. Тъй като не знаем къде точно глутницата вълци или самата съдба ще ни поднесе следващия си подарък, ние летим пръснати в небето, оглеждайки огромната площ от стотици квадратни километри под нас. Удивително остро то ни зрение ни

сн. Mika Selin

позволява да се виждаме едни други и когато някой забележи „подаръка“, той спуска крака (ако е белоглав лешояд) или вирва опашка (ако е картал) и започва да пикира към него. За секунди това се забелязва от останалите и те всички се насочват натам. За броени минути „подаръкът“ е заобиколен и потъва в невъобразимо меле от стотици крила, изпънати шиш и протегнати крака, прах, съскане, грухтене и късане... Това е една от най-емблематичните картини на лешояди – струпването над мършата. На пръв поглед, а и в началото наистина е така, нещата се развиват мигновено и хаотично – най-бързите, най-гладните и най-агресивните буквално облепват трупа и започват да късат и гълтат парчета месо, ако то е вече достъпно.

ЗАЩОТО на пресен труп или при не много гладни лешояди картината е коренно различна – птиците чинно стоят по съседните скали като добре възпитани английски госпожици от Викторианската епоха, силно притеснени някой да не ги помисли за простачки... Но когато вкусните порции се виждат, бликва истинската същност на лешоядите – никакво възпитание, никакви норми. Бой, удари с криле, човки и крака, пълен безпорядък и хаос... но само през първите минути. Няколко минути са достатъчни на най-предприемчивите да грабнат каквото могат, преди да стане ясно кой кой е на трапезата.

Използват се ясни жестове с протегнат нагоре крак с разперени нокти, с извити по определен начин шиш, със съскане и недвусмислени удари с човка. С тези „хватки“ най-силните лешояди се наместват на най-апетитните места и оставят другите да издърпват скришом и с риск да получат клюн по главата, да подскочат напред-назад и с наглост и умело лавиране да продължат храненето си.

ПОСТЕПЕННО със засищането спада и напрежението в отношени-
ята на лешоядите, за да стигне до приятна грямка на най-силните
по скалите наоколо, докато най-неумелите дояждат остатъците...

НА НАС, лешоядите, ни е най-добре там, където има много живот-
ни. Няма значение дали това са стада диви кози, елени, муфлони или
други диви животни или стада овце, кози, крави, коне, принадлежа-
щи на хората. Всъщност има значение, защото с вековете стагата
диви животни ставали все по-малко и намирането на храна ставало
все по-силно зависимо от стагата на човека. Затова тези от нас,
които сме успели да се научим да съжителстваме с човека, сме има-
ли и добри дни. За чест на човека трябва да признаем, че още много,
много отдавна той е оценил по достойнство това, което ние правим
за него. И ни е дарил със закрилата си. Отначало това е ставало с
красиви легенди и вярвания, според които ние сме висши същества, я

отнасящи човешка-
та душа в света на
отвъдното, я пома-
гачи на важни хора
в тежки моменти
от живота им, я
като символ на ро-
дителската обич,
например.

Знаете ли, че:

Рекордът за най-високо леляща птица
се държи от лешояд! Птицата е
засечена на височината,
на която летят пътническите
самолети - 11 километра.
За съжаление този рекорд е поставен
при сблъсък със самолет...

ПРИ такава по-
чит и защита жи-
веехме в благоден-
ствие, дори гецага
не смееха да ни без-
покоят. После хо-
рата ни защитиха
със закони, с които

изрично се забраняваше да ни се причинява каквото и да е зло. България е една от първите страни в Европа, защитила със закон четирите вида лешояди още през 1898 г.! Но най-сигурната им защита се оказва обичта на хората, най-щедро гарявана на най-малкия член на фамилията – египетския лешояд. Дали защото е бял, дали защото е „хаджия“ – отлита всяка година на юг и така прилича на хората, отиващи да посетят Божи гроб, дали защото е най-прекрасният санитар, но тази великолепна птица доскоро имаше гнезда край всяка махала в Източните Родопи. И щеше сигурно все още да ги има, ако не бяха прогонени самите хора...

**МЪДРОСТТА
МИ ОТИВА**

ДА УЛОВИШ ВЪЗДУХА

ЩОМ СИ СЕ РОДИЛ ПТИЦА, СИ ОСЪДЕН ДА ЛЕТИШ! Виждал си каква мъка е издигането във въздуха на малкото врабче, нали! Мъничките къси крилца трябва да се размахат толкова бързо, че чак да не могат да се видят, за да се премести топчестото тяло на врабеца на някакви си 4-5 метра. Огромно усилие и огромна работа на гръдните мускули на малкия летец. Хайде да видим как става това при друг гребосък – лястовичката. Дребосък-гребосък, но се вижда добре, че крилата ѝ са госта по-дълги и тесни. И – чудо! Отлепва от земята и с няколко бързи маха, сякаш без усилие, вече е във въздуха. Само благодарение на по-дългите крила тя лети с много по-голяма лекота! Ако сравним тези две птички със самолетите на човека, врабчето прилича на тромав селскостопански двуплощник „Ан-2“, шумно и тромаво търкалящ се по пистата, докато набере височина, а лястовичката – на стройна тъннокрила „Чесна“ – още не тръгнала и вече е във въздуха! Но и двата самолета се нуждаят от мощни двигатели, за да летят.

Я ДА ВИДИМ сега къде са нашите приятели лешоядите. Лелеее, ужас! Особено белоглавия и картала! За никъде са с тези грамадни тела, какви ли гръдни мускули трябва да имат, за да се вдигнат във въздуха?! Ако трябваше да ги сравняваме със самолети, най-им подхожда някой тежък бомбардировач!

сн. Димитър Градинаров

ТАКА ЛИ Всъщност са нещата с лешоядите? Когато си толкова голям и когато толкова малко зависи от теб, за да си намериш храна, трябва да намериш някакъв необичаен начин да си във въздуха, без да хабиш огромно количество енергия за това и да трябва постоянно да се храниш, за да я възстановиш. Трябва да признаем, че Природата се е потрудила госта, за да направи максимално лесно задържането на лешоядите във въздуха. Първо им е дала най-доброто, с което да могат да летят с минимално усилие. Костите им, както при останалите птици, са кухи, което ги прави не само леки, но и много здрави. Крилата са много дълги за големината на тялото и им дават много добра опора във въздуха и най-вече – способност да планират, т.е. да летят, без да махат с крила. По различен начин, но еднакво ефективен. На брадатия и египетския – с тесни и дълги заострени крила, на белоглавия и картала – с широки и дълги, с тъпи върхове, образувани от разперените пера-„пръсти“. Значи, ако трябва да ги сравним със самолети, няма да е с бомбардировачи, а с огромни планери!

НО и най-добрата конструкция не е много полезна, ако не знаеш как да я използваш. Ето тук лешоядите са ненадминати! Денят им минава с неизменната последователност на мъдреци от дърен храм високо в планините. Сутринта е спокойна и пълна със съзерцание. Лешоядите величествено стоят на огромната скала, обърнали гръб към топлиите лъчи на изгряващото слънце. Спокойно и грижливо оправят перата си като същества, разполагащи с цялото време на света. Нека разните там гарвани и други по-низши създания се стрелкат под скалата, лешоядите са над всяка подобна суета. Всъщност

„Мъдреците“ сякаш знаят физичните закони, че колкото и да са гладни, ако полетят по това време, когато въздухът е още студен и скалите не са се нагрели, ще изразхожат повече енергия, отколкото ще могат да си набавят с храната, която ще изягат. Защо тогава да се хабят?!

СЛЪНЦЕТО обаче се издига все повече и въздухът става все по-горещ и по-горещ. Игва времето, когато е достатъчно да разпериш криле и да се понесеш. Вече си струва да се плъзнеш към мястото на хранене или да поемеш нагоре по топлия вихър на въздуха. И тук игва майсторството – да уловиш правилните възходящи нагоре струи въздух (термиките), защото въздухът не се издига еднакво над всички части на земята. На места просто няма възходящи потоци, на други направо биваш изстрелян като ракета. Майсторството е да си сред тези въздушни бързеи, без да си играчка в техните струи, а да се движиш точно натам, накъдето ти желаеш. Но за да ги владееш, първо трябва да ги виждаш. А как да стане това, когато въздухът е напълно прозрачен? Че лешоядите виждат или усещат термиките, е повече от сигурно. Но как? Дали с невероятното си зрение не виждат издигащите се нагоре сухи тревички, сламчици, пращинки? Или буквално виждат по-топлия въздух в друг цвят от по-студения, чрез способността си да улавят светлинните (електромагнитните) вълни извън спектъра, в който виждаме ние, хората? А може би чуват триенето на въздуха, пак така – в звуковия спектър на електромагнитните вълни, който нашето ухо не долавя? Ето ви задачи, достойни за талантиливи бъдещи откриватели!

ПОЕЛ НАГОРЕ, лешоядът може да остане с часове във въздуха. В зависимост от това, което има намерение да прави, той може да постъпи различно. Може да прелети от една до друга скала. Може да се спусне и кацне до храната. Може да се забие нагоре в небето и да заеме мястото си във „възелчето“ на мрежата, провеждаща въздушното разузнаване в грамадия район под него. Не мислете обаче, че лешоядът е чак толкова волен, че да остава във въздуха колкото си иска. Ще остане, докато има топли въздух да го носи, с приближаването на края на деня слънцето пада все по-ниско, лъчите му все по-слабо нагриват земята и... игва време лешоядите да започнат да се прибират. Карталите се насочват към високите чадървидни борове с гнездата им, започват да кръжат над склона и току кръшнат, блес-

нат за миг с грамагните си крила на слънцето и вече са се приземили на някое гърво. Бяхме споменали, че белоглавите най-обичат скалистите проломи и зъбери по топли места и осеяни със скални стени високи склонове. С приближаването на вечерта ще видим силуетите им да се плъзгат неуморно точно пред тези скални стени, които именно сега са най-напечени от залязващото слънце. Тук се реят грамагните птици, носени от невидимите нишки на термиките и аха да се сблъскат с напечената стена, ловко изчезват зад ръба ѝ. Оказва се, че повечето от „спалните“ на белоглавите лешояди са от източна-

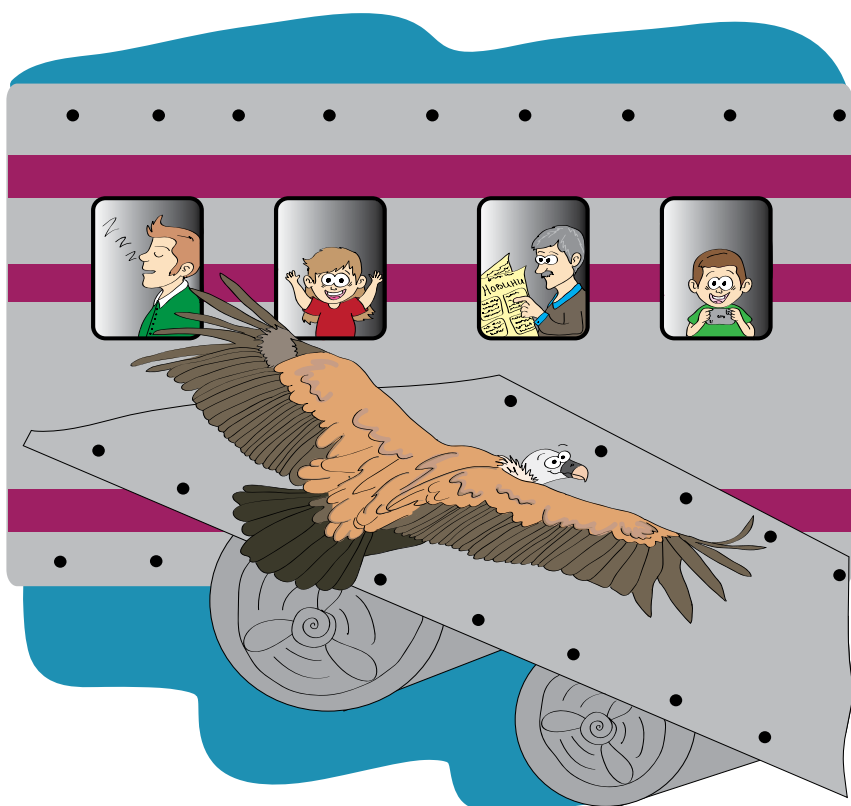

та страна на скалата, защото именно оттам ще им трябва най-много слънцето утре рано сутринта, когато нощният хлад ще е убил всички термали. Любими места за почивка има и брагатият лешояд, макар те да са по-лични, не ги дели с другите, както е при общите спални на белоглавите, и да са по-закътани заради по-суровите условия на високата планина. И египетският лешояд предпочита лични спални и понякога ги използва толкова много години, че светят от километри с дебелия си слой бели екскременти, „боядисали“ скалата.

КОЛКО ВИСОКО може да стигне един лешояд? И това зависи от топлината на въздуха. Колкото по-топъл е, толкова по-високо може

да издигне птицата. Нали си спомняме, че много често лешоядът само се рее с разперени крила, т.е. оставя се въздухът да го издига. А той ще го издига дотогава, докато подемната му сила не стане равна на теглото на лешояда. Оттам нагоре лешоядът пак може да се издига, но вече с прилагане на усилия. Кое то обикновено се избягва, освен ако няма наложителна причина. Така че през лятото, при силно слънце, дори триметровите силуети на картала може да са толкова нависоко, че да не се забелязват с просто око в небето. Зиме, разбира се, това няма как да се случи, защото по-студеният въздух ги издърпва нагоре на едва няколко метра.

И КАКВО ИЗЛИЗА – лешоядите са най-вече там, където са любимите им въздушни струи. Едни да ги теглят нагоре, други – да ги люлеят без усилие пред скалите, трети да им позволяват „меко кацане“ в гнездата. Птиците цял живот усвояват голямото изкуство на въздушната езда, затова е толкова вълнуващо да гледаш как виртуозно се справят с невидимите небесни струи.

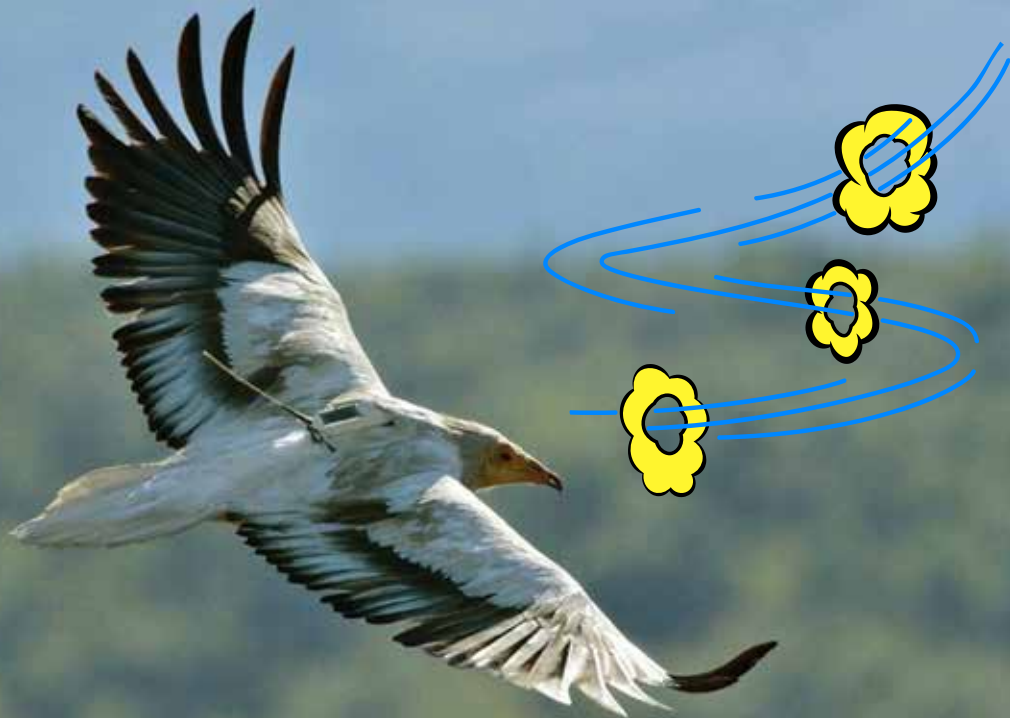

ПО СЛЕДИТЕ НА ЛЕШОЯДИТЕ

ИМА ЕДНА ПРЕКРАСНА КНИЖКА за деца на писателката Селма Лагерльоф – „Чудното пътуване на Нилс Холгерсон през Швеция“. В нея пакостникът Нилс е превърнат в джудже, яхва гъсок и на шията му прекосява северната страна, преминавайки през чудни приключения! Днес природозащитниците правят нещо подобно с птиците, за които искат да разберат колкото може повече – къде ходят, какво правят, колко високо летят. Само че вместо непослушен Нилс на гърба на птиците се закрепват малки електронни ранички, наречени сателитни предаватели.

ТОВА ЧУДО на съвременната техника има малък слънчев панел, който превръща слънчевата светлина в енергия, която е нужна за излъчването на мощен сигнал, толкова мощен, че бива улавян от кръжащите около Земята спътници, бива преработен и изпратен обратно в специален спътников център на Земята, където съвсем точно, до метри, показва къде е птицата с вълшебната „раничка“. Няма значение дали тя е на Екватора, или в сибирската тундра, природозащитниците могат да видят на Гугъл Земя точното време и точното място, откъдето е бил излъчен сигналът. И така – денем и нощем, месеци и години наред, докато панелчето зарежда предавателя и предавателят излъчва към спътника.

ЗА ДА ОПАЗИМ ЛЕШОЯДИТЕ, трябва да знаем колкото може повече за тях. Не само къде живеят – лесно е да се застане на високо място някъде в района на гнездото и с бинокъл да се следи кога идва едната, кога – другата птица от двойката, как подхожда към гнездото, носи ли нещо, кога каца, какво прави, кога излита. Но когато лешоядът отлети нанякъде, сведенията за него секват. Къде е отишъл, откъде е минал, какво прави там, колко време върши това или онова? Мистерия! Край на мистерията, когато имаме вълшебна

сн Pavel Stepanek

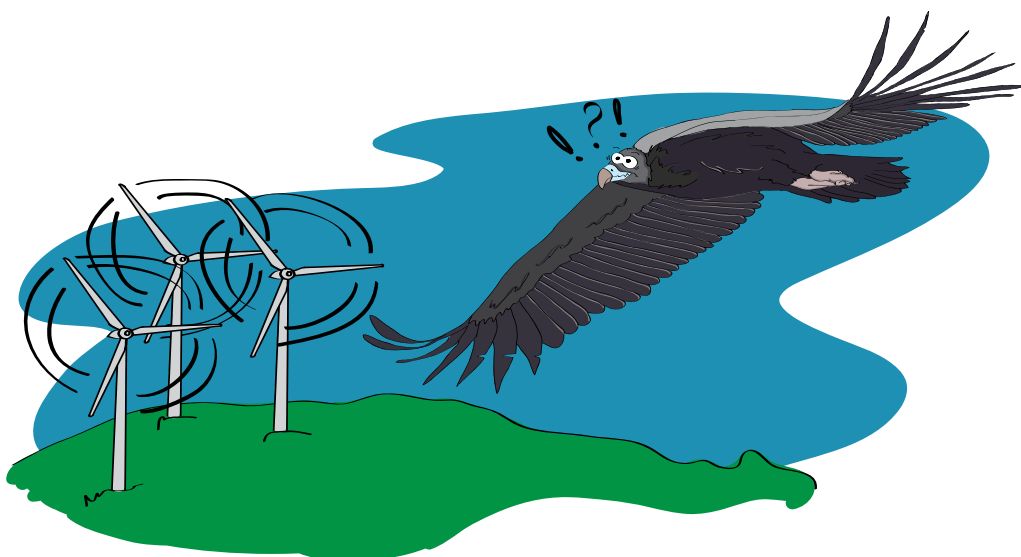
раничка! Но преди да започне да „разтоварва“ вълшебната си информация, тя трябва да бъде сложена на гърба на лешояда. А повярвайте ми, той няма никакво, ама никакво желание да ни сътрудничи в това нещо! Значи идва първата непосилно трудна задача – да се хване лешояд. Когато „раничката“ може да се постави на гърба на потрасналото малко в гнездото, не е много трудно, но си е истинско изпитание, ако тя трябва да бъде сложена на гърба на възрастна птица! Цялото възможно въображение, куп клетки, мрежи и други приспособления, много късмет и... може и да се получи.

САТЕЛИТНИТЕ ПРЕДАВАТЕЛИ се подбират много внимателно. Преди всичко те не трябва да са твърде тежки за птицата, която ще ги носи, да са прикрепени така на гърба ѝ, че да не ѝ пречат при нормалните движения, включително при размножаването. Много майсторство е нужно и природозащитниците вече са натрупали голям опит, който позволява използването на сателитните предаватели без риск за птиците. Разбира се, преди всичко се преценява внимателно защо трябва да се постави предавател на един или друг лешояд, какво важно нещо искаме да научим за него и ако наистина това, което ще научим, е от особена важност за опазването на лешоядите, тогава решаваме, че си струва да „натоварим“ някои от

сн. Фотокапан

тях. И резултатите се оправдаха. Вече знаем откъде точно преминават през района на Източните Родопи ятата белоглави и черни лешояди. И добре че го разбрахме по начин, който никой не може да оспори, защото точно на пътя им имаше планове да се построят десетки ветърни турбини за производство на електрическа енергия. Представяте ли си какво щеше да се случи с лешоядите, ако точно на пътя им бяха издигнати 120-метрови електроветрогенератори с въртящи се с 320 км/час върхове на перките!?! Знаем, че са отлични летци, но при силен вятър и при завихрянията на мощните турбини те щяха да загинат само за няколко години!

НАЙ-МНОГО обаче бяха загадките около египетския лешояд. Първо – защото е единственият вид лешояд, при който и млади, и възрастни са далечни прелетници, прекарват всяка зима в Африка. Второ, защото през последните десетилетия този вид буквално се стопи навсякъде, където се срещаше и от най-многобройния се оказа най-застрашеният. Въпросите бяха много – защо намалява, от какво загива, защо не се

върщат възрастните в своите гнезда? И тези въпроси бяха пръснати по целия му около 7000-километров прелетен път от България до Судан и Чад. И над две страшни препятствия – Средиземно море и Сахара.

ДНЕС, когато имаме отговорите на сателитните предаватели, сме готови да ви преведем по най-сигурния път към Африка, ако сте млад египетски лешояд. Първият ни съвет ще е: обезателно тръгвайте заедно с родителите си! Тези млади египетски лешояди, които имаха късмет да следват родителите си или други опитни възрастни, минаха към Африка по сигурен път. Тези, които тръгнаха сами, например, над Гърция на юг към Африка, бяха почти без шанс да пресекат Средиземно море и загинаха във вълните му.

По някаква неизвестна причина за балканските лешояди най-сигурен е пътят над сушата през Северна Гърция на изток, през Дарданелите, покрай брега на Мала Азия до източния бряг на Средиземно море и оттам – на юг към Африка. Повечко ще заобикаляте, отколкото

ако тръгнете право на юг над Гърция, но шансът да стигнете до Африка е много по-голям! Имате и избор – по западния бряг на Мала Азия да прескачате от остров на остров, ако ви се лети над море, или да си летите над сигурната суша следвайки извивките на брега. Всъщност изборът ви не е много голям, защото и при прелет едрите птици като египетските лешояди летят благодарение на термиките, а те са най-силни покрай морския бряг. Така че, следвайте термиките и няма да сбъркате! Над открито море обаче жизненоважните термики липсват. Птиците се налага да махат непрестанно с широките си криле, за да се задържат със сетни усилия над сините морски води. Разстоянието от бреговете на Европа до спасителния африкански бряг обаче е над 300 км и често смелите пътешественици нямат сили да завършат това пътуване.

САТЕЛИТНИТЕ ПРЕДАВАТЕЛИ разкриха много тайни. Сред тях са и местата, където прелетниците спират да пренощуват. Защото нощем няма термики, няма кой да носи пътешествениците и те си намират някое сигурно местенце, където кацат и се отдават на заслужена почивка. До следващата сутрин, когато нагретият въздух ще е готов отново да ги обгърне и понесе напред към неизвестното. И тук идват важните открития. Много от местата, където египетските лешояди спират да починат, далеч не са сигурни и безопасни. И най-лошото – египетските лешояди няма как да знаят това! Оказва се, че на много места по пътя си те спират да пренощуват на електрически стълбове.

НАИСТИНА, високи, обгледни места, никаква лисица или чакал не може да те стигне там, но... Но нещо по-страшно от лисица или чакал е готово да нанесе смъртоносен удар. Токът. Когато птицата кацне до изолатора, към който са закачени проводниците, тя може неволно да докосне с крило или крак проводника. За секунда през тялото ѝ преминават около 20 000 волта напрежение и тялото буквално се овъглява! И нищо не подсказва на птицата, че е в такава смъртна опасност. Понякога дори не е необходимо да се докосва проводникът – при дъжд, мъгла или висока влажност, въздухът става по-проводим и убийственото късо съединение минава през птицата през капчиците вода. Със същия необратим ефект! Затова обичаме сателитните предаватели – защото ни „издадоха“ десетки такива места, убили през годините хиляди птици, а сега е наш ред да им помогнем и да решим тези проблеми!

НАДЕЖДАТА

СЛЕД СРЕДАТА НА 20 ВЕК ЛЕШОЯДИТЕ СА ПОЧТИ ИЗЧЕЗНАЛИ ОТ БЪЛГАРИЯ.

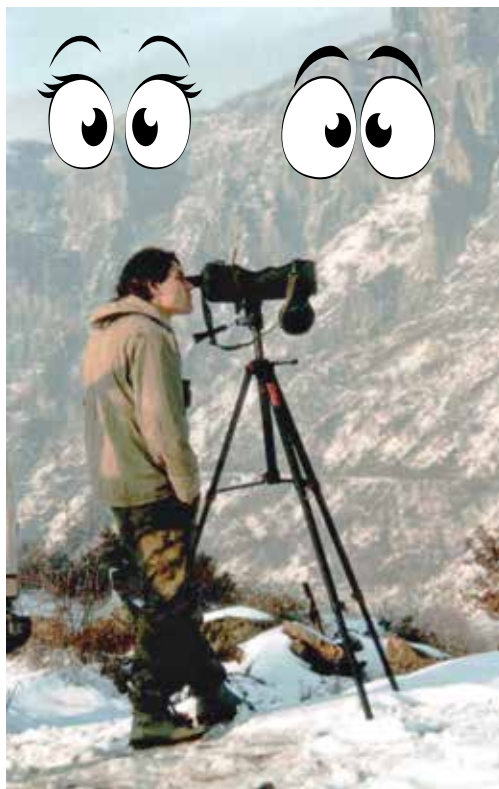
Огромните орляци, описани от Феликс Каниц и другите пътешественици по българските земи, са забравени. С всеки изминал ден хората все повече се отдалечават от природата и все повече ѝ обръщат гръб. Няма ги вече и големите стага, какво значение има, че вече няма кой да чисти мършата. А и да има проблем, екарисажът е насреща!

сн. Добромир Добрев

ДЪРЖАВАТА, по инициативата на будни учени и природозащитници, е започнала да взема мерки. Вече знаем, че още през 19 век България е защитила тези птици със закон. Доста по-късно, през 1970-те години, и в България се заговори за Червена книга. Такава вече беше издадена в света и в нея бяха записани застрашените от изчезване растения и животни. Червената книга е научен документ, с който специалистите казват на управляващите кои са тези видове, които

са на път да изчезнат. В първото издание на българската Червена книга бяха включени и четирите вида лешояди. За всеки от тях беше описано състоянието, причините да е в опасност от изчезване от българската природа и мерките, които трябва да се предприемат за спасяването му. За брагатия и черния лешояд Червената книга беше първият черен некролог...

НО И ТОГАВА, през 1970-те години, имаше останали „бели врали“ – хора, които не само бяха чували за лешоядите, които не само бяха виждали тук-там по някой останал техен представител, но и не искаха да се примирят с мисълта, че в небето на България вече никога няма да летят тези птици. И като истински шерлокхолмсовци тези хора започнаха да търсят тук и там из страната останали лешояди. И ги намериха! Годината е 1978. Единствена гнездова колония на белоглав лешояд в България! С една-единствена гнездяща двойка, с единствено малко и с 26 моми и ергени – лешояди. Край село Студен кладенец в Източните Родопи. Мястото беше обявено за резерват, много скоро след това бе

започнато изнасянето на допълнителна храна за птиците. Това беше една от най-първите дейности на току-що създаденото Българско дружество за защита на птиците. Бяха организирани няколко „ресторанта за лешояди“, към подхранването бяха привлечени местните хора. Броят на гнездящите двойки белоглави лешояди започна да нараства, за да стигне 89 през 2017 г. и гнездата да се „пръснат“ по цялата долина на река Арда между Кърджали и Маджарово. Спасяването на естествената популация на белоглавия лешояд в Източните Родопи стана факт благодарение на това, че БДЗП се намеси точно навреме и точно както трябва – чрез подкрепа на дивата популация и отстраняване на заплахите пред нейното оцеляване.

сн. Димитър Градинаров

СЛЕД намирането на гнездящ белоглав лешояд настана упорито търсене и на гнездо на черен лешояд. И в глухите гори по границата с Гърция бяха намерени – не едно, а две гнезда! Но бяха намерени твърде късно. Едното изоставено и полуразрушено, а второто – с отсечено дърво. При картала бяхме закъснели безвъзвратно! Затова този вид, макар да се среща редовно в Източните Родопи, се приема за изчезнал като гнездящ от България. Много усилия положиха природозащитниците през последните десетилетия за връщането на вида. Изкуствено подхранване, изкуствени гнезда на дървета в затънтени места из Източните Родопи, но засега нито една двойка картали не е избрала отново България за своето гнездо.

СЪС ЗАГУБАТА на братия лешояд като гнездяща в България птица се бяхме примирили отдавна. След намирането на последната отровена птица при Сливен загина и последната надежда за вида. Още преди повече от 50 години вече никой не можеше дори да посочи ниша, където е имало гнездо на този вид! Последната крехка надежда за него е връщането чрез пускане на свобода на отгледани в клетка птици, но това е много бавен, извънредно скъп и много дълъг път към връщането на вида в българската природа. Историята и на белоглавия лешояд, сравнена с тази на братия лешояд и на картала, показва колко е важно да не се изпусне моментът, след който спасяването на вида е вече трудно постижимо.

ПО-ОСОБЕНА се оказа историята на египетския лешояд. За него буквално довчера бяхме спокойни и никой не допускаше, че нещата

ГЛЕДАЙ ТИ!

сн. Khemthong Tonsakulrungruang

ще се развият така бързо и така лошо. Смятахме, че малкият бял хитрец, кръшкац от неприятното мършоядно загължение и често разнообразяващ менюто си с костенурки и други небързащи твари, или събиращ прегазените таралежи и влечуги по пътищата, е в сигурно положение. И наистина, десетки двойки гнездяха в Източните Родопи, Източния Балкан, Ломовете и други скалисти райони на страната. Но постепенно белият му силует започна да се вижда все по-рядко по тези места. Отровите, браконьерството, опасните електрически стълбове, намаляването на животните, сякаш всички и всичко участваха в таен съюз, целящ да го прогони от местата, обитавал хиляди години. Със сигурност още злощастия са се струпали върху египетския лешояд и по пътя на миграция и в местата му на зимуване в Африка, защото видът за кратко време се стопи и в останалите страни, където се срещаше. И от най-често срещаният стана най-застрашеният. За спасяването му се захванахме навреме. За кой-кой друг вид птица в България не са полагани толкова мащабни, професионални и добре обмислени действия! Целият модерен арсенал от природозащитни мерки бе приложен. Но явно проблемите на вида са много по-сложни и нещастията му се случват на огромни територии от Балканите до Африка. На места с войни и пълен хаос,

където малко мерки могат да помогнат. И видът продължава бавно да ни напуска... БДЗП заедно с десетки други организации от Европа, Близкия изток и Африка продължава да опитва с всички средства да спре изчезването на вида. Но винаги има надежда, докато борбата продължава, може би нещо съвсем ново и шантаво ще помогне за спасяването на белия баца...

сн. Добромир Добрев

НАЙ-ДОБРИЯТ ПРИЯТЕЛ

АЗ СЪМ
БАРС!

сн. Нели Найденова

ВСЕКИ ЗНАЕ, ЧЕ КУЧЕТО Е НАЙ-ДОБРИЯТ ПРИЯТЕЛ НА ЧОВЕКА.

Но има едно куче, което е най-добрият приятел на... лешоядите! Казва се Барс и живее в Източните Родопи. По-точно – работи там. Труди се с всички сили, за да не загиват лешоядите. Чудите се що за куче или що за шега е това? Не, не е шега. Знаете, че обонянието на кучето, способността му да улавя различни миризми, е феноменална. Ако човекът има 6 милиона рецептори за мирис, при кучето те са 300 милиона! Затова ничий нос не може да се сравни с неговия. И затова човекът от много отдавна използва тази невероятна способност на кучето, за да се справя там, където нищо друго не помага така добре. Знаете, че има кучета, обучени да надушват наркотици. И горко му на този, който на границата бъде харесан от такова куче... Други кучета са научени да надушват взривни вещества. Понякога те загиват, но спасяват стотици хора! А нашият

Барс е специалист по отровите. Още като малък е преминал специално обучение в полицията в Унгария и се е научил да улавя от десетки метри миризмата на различни отрови. И да завежда хората при тях. Защо пък отрови?

ВНИМАТЕЛНИТЕ ЧИТАТЕЛИ не са пропуснали по-нагоре в тази книжка, че една от най-големите опасности за лешоядите са отровите. Отрови, които хората използват по най-различни причини. Въпреки че е забранено! Някои слагат отрова в трупа на убитата от вълк овца, оставят трупа отвън, защото знаят, че вълците обикновено се връщат при жертвата си. Така овчарите се опитват да отмъстят на вълка и за да не им убива повече овце. Други имат някаква стара вражда със съседа си и тъй като нямат доблестта да си оправят отношенията с него, подхвърлят парче храна с отрова на кучето му. Мъртвото животно най-често бива изхвърлено някъде наблизо. Трети слагат отрова за мишки и плъхове и изхвърлят на първото сметище труповете на отровените гризачи. Във всички тези случаи лешоядите са в огромна опасност. Тяхната работа е да унищожат, да махнат от природата труповете на мъртвите животни. И те съвестно и неотклонно си я вършат. С отличното си зрение най-често те първи откриват и идват при труповете. Няма как да знаят за дебнещата в тях смърт! И тя ги настига... Вече знаем, че при намиране на храна заедно се събират понякога почти сто лешояда. Един-единствен труп с отрова може за часове да ги убие всичките!

БАРС работи, за да не се случва такова нещо. Заедно с приятеля си, природозащитника Ники, той патрулира навсякъде из лешоядските земи и обмирисва внимателно всеки намерен труп. И дава знак, ако разпознае в него миризмата на смъртта. Не се докосва до трупа, за да не загине самият той, но получава заслужена награда за откритието си. И продължава с ентузиазъм да търси. И да спасява лешояди.

ЗА НАМЕРЕНИЯ опасен труп с отрова природозащитниците съобщават в полицията и започва разследване кой е сложил отровата. И ако злосторникът бъде намерен, го чака съд, защото заложената отрова може да убие не само лешояди, но и хора.

БАРС вече е най-известното куче в Източните Родопи. Вестта за такъв сериозен помощник и на природозащитниците, и на полицията стресна любителите на отровите и това вече е огромен успех! Той

сн. Волен Аркумарев

засилва надеждата за бъдещето на черните, белоглавите и египетските лешояди в Източните Родопи, защото от другата страна на границата, в Гърция, точно такава работа вършат още няколко кучета. Лешоядите са общи, те няколко пъти на ден могат да прелетят от гръцкия национален парк „Дагя“ до българския резерват „Вълчи дол“ и обратно. И ако ги пазим само от едната страна на границата, все едно че не правим нищо. Ето как лешоядите помагат и за приятелството и общите действия на природозащитниците от различните страни.

ПОДАЙ РЪКА

ВЕЧЕ С НЕТЪРПЕНИЕ СЕ ПИТАШ как самият ти би могъл да се включиш във великолепната група на хора и кучета, които се борят за по-доброто бъдеще на лешоядите и другите птици, нали?

ТИ МОЖЕШ да бъдеш наистина много ценен член на великолепната команда! Най-напред, като продължиш да пазиш ценната искрица обич към природата, която носиш в сърцето си. Ние, хората, всички се раждаме с обич към природата, животните и растенията. Но тези от нас, които не внимават за своето пламъче, един ден се събуждат без него. И вече не изпитват радост да гледат величествения летящ орел или многобагрения изгрев. Пази пламъчето си, то ще ти позволи да си най-богатият човек през целия си живот! Да бъдеш сред природни красоти и хора като теб, които няма да те избутват с лакти, а заедно с теб ще се радват на неизчерпаемата природна красота.

сн. Fokko Erhart

сн. Емилия Янкова

ТИ МОЖЕШ да се отнасяш към всичко в природата с обич и грижа. Да не замърсяваш, да не унищожаваш и най-гребните същества, да не безпокоиш птиците и другите животни в техния дом. Така ще можеш да ги наблюдаваш, да им се наслаждаваш и да откриваш интересни страни от техния живот. Опознавайки ги, ще ги обикнеш още повече, ще започнеш да откриваш нови и нови интересни неща за тях и без да усетиш, ще си постигнал най-важното нещо – ще си разбрал и почувствал, че всеки от нас е частичка от великата Природа и че само в хармония и единство с нея човек никога няма да съжалява за начина, по който е преминал животът му!

АКО вече си достатъчно голям, можеш да се включиш в някоя от дейностите, които БДЗП извършва за опазването на лешоядите. Знаеш вече страницата ни в интернет www.birds.bg и от нея редовно можеш да научаваш какво правим, да прецениш в какво можеш да се включиш, да се свържеш с хората от екипа на БДЗП и да станеш пряк приятел на лешоядите и природата! Запиши се за член на БДЗП, така ще станеш официално част от голямото ни семейство, а и по-лесно ще участваш в природозащитните дейности. Можеш да започнеш да се учиш да определяш различните птици, за това има пре-

красен определител, който БДЗП издаде на български език (Полеви определител на птиците на Европа, Северна Африка и Близкия изток) и който може винаги да е в джоба на якето ти и там, където няма интернет. Можеш да си свалиш на телефона мобилното приложение на БДЗП и с него да определяш на терен видените от теб птици. Когато вече ще можеш да ги разпознаваш сигурно, ще можеш с безплатното мобилно приложение SmartBirds Pro (<https://smartbirds.org/>) да въвеждаш на място наблюденията си в електронната база данни, да си ги обработваш там или да ги споделяш с приятели, с които ти желаеш. При това – не само наблюденията на птици, но и на растения, безгръбначни животни, земноводни, влечуги и бозайници! С такова оборудване и разбира се – с бинокъл, ще можеш да проучиш птиците около мястото, където живееш, и така ще допринесеш пряко за тяхното опазване.

МНОГО от твоите бъдещи събратя в БДЗП са запалени фотографы на дива природа. Ти също можеш да се включиш в изключително интересния фотолов и да документираш със снимки и видео наблюденията си, да правиш художествени фотографии на дива природа, да имаш интересни преживявания.

НО най-полезен ще си, ако решиш да се включиш в полевите дейности по опазването на лешоядите и другите птици. Постоянно имаме нужда от отдадени на делото хора, които да охраняват гнезда, да участват в поставянето на изкуствени гнездилици, в подхранването на лешоядите, в ловенето и маркирането им, в показването на хората на това, което правим за птиците, за природата и за самите тях! Готов си, нали!

ОЧАКВАМЕ ТЕ!

сн. Мариана Вълчева

ИГРА 1

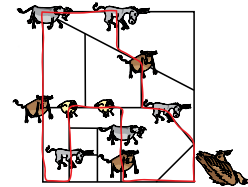
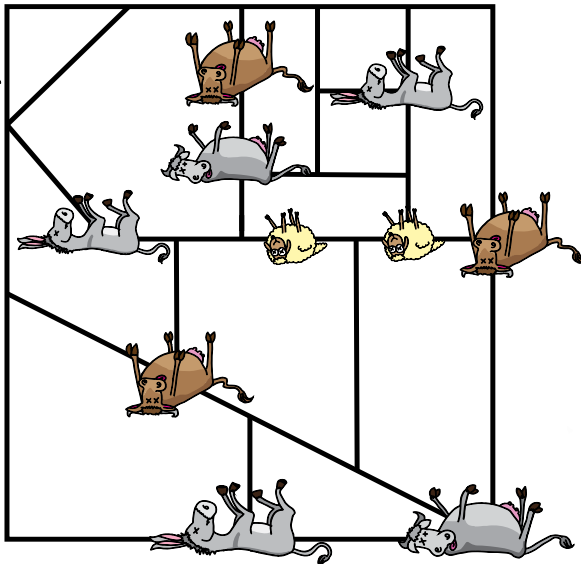
На една скала има 4 вида лешояди – египетски, черни, белоглави и брадати. Египетските лешояди са два пъти повече от черните, черните лешояди са два пъти повече от брадатите лешояди, а белоглавите лешояди са повече от 7. Всички лешояди общо са 27.

Колко лешояда има от всеки вид на скалата?

Вариант 1: египетски - 4, черни - 2, белоглави - 20, брадати - 1
 Вариант 2: египетски - 8, черни - 4, белоглави - 13, брадати - 2
 Отговор:

ИГРА 2

От къде трябва да мине лешояда, за да си похапне от всички умрели животни, преди да се върне обратно в гнездото, без да минава два пъти по един и същи път?

Отговор:

ИГРА 3

Кой лешояд съм аз?

© 2010 год издателство на детето

WWW.BIRDS.BG

БДЗП
Министерство на
Земеделието

Родопи
лешоядите
са важни за
нас!
БДЗП работят
в района на
Южни Родопи